

Düşünjäniň ölümi

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Düşünjäniň ölümi DÜŞÜNJÄNIŇ ÖLÜMI

Erdogan Germaniýanyň federal kansleri Olaf Şols bilen Berlinde geçiren metbugat ýygnagynda günbatarly hökümetleriň ysraýyl genosidlerine garşylyksyz galmagyny «Serediň, men arkaýyn gürleýärim. Çünki biziň Ysraýyla bergimiz ýok. Bergili bolsak, bular ýaly arkaýyn gürlemezdik. Emma bergisi barlar arkaýyn gürläp bilenoklar» diýip düşündirdi...

Erdoganyň «bergi» diýmek bilen göz öňüne tutýany Faşistik Germaniýanyň jöhitlere genosid-holokost etmegidi. Onuň bilen bir pikirde däl:

Günbatar meselesiniň has düýplerdedigini pikir edýärim. Hem bolup geýän agyr konflikt meniň pikirimçe diňe Ysraýyl bilenem çäklenenok.

Erdoganyň Germaniýa resmi sapary döwründe elimde bir kitap bardy: Haýdeggeriň we Kassireriň bilelikde ýazan «Ýewropa düşünjesinde bölünmeler» kitaby.

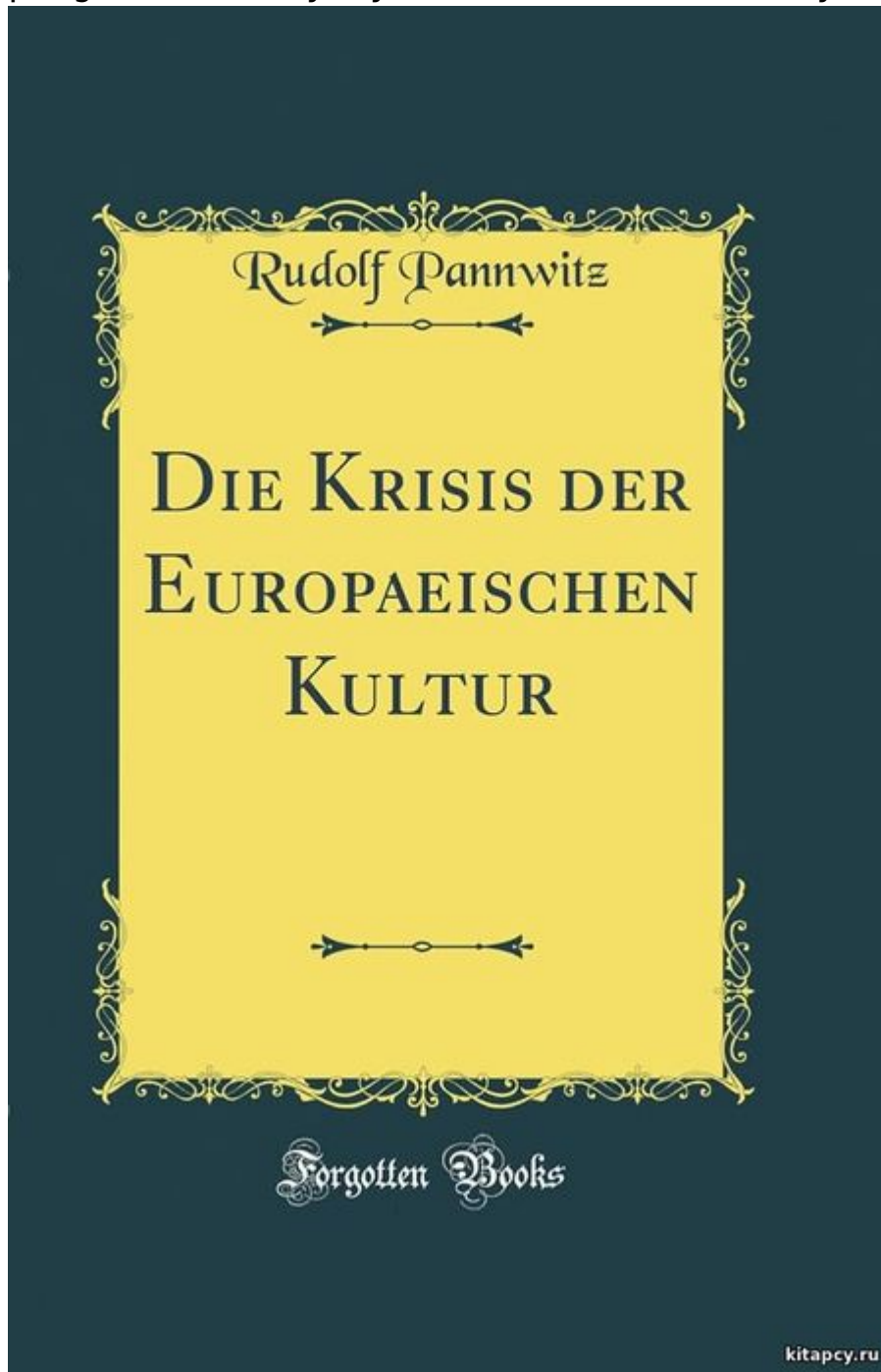
Garward uniwersitetiniň filosofiýa bölüminiň mugallумы, düşünje taryhçysy Piter Gordon iki uly nemes akyldarynyň 1929-njy ýylda Dawosda guran «Adam näme?» ady bilen geçiren pelsepewi çekişmesini kitabyna girizdi.

Peýlenen wagt tötänlik däldi:

Günbatar kapitalizminde diňe 1929-njy ýylyň uly ykdysady krizisi ýokdy. Kitabyň adyndanam belli bolşy ýaly, Gordon XX asyryň başyndaky ýewropa düşünje durmuşyndaky uly döwürmä ünsi

çekdi...

Günbatarda täze gurluş-«täze adam» (liberalizm, faşizm, sosializm ýa-da gumanizm, antigumanizm, progressiwlige garşy progressiwlik ýaly) nämäniň üstünde boý almalydy?

* * *

Professor Gordonyň pikirçe, XX asyryň başynda dinden döwlete, syýasatdan sungata, bilim-terbiýeden edebiýata – ýewropa düşünje durmuşynda intellektual krizis bardy. Salgylanýan çeşmeleri-de Rudolf Panwisiň 1917-nji ýylda ýazan “Ýewropa medeniýetiniň krizisi”, Roza Lýuksemburgyň 1919-njy ýylda

ýazan «Sosial-demokratiýanyň krizisi», Pol Waleriniň 1919-njy ýylda ýazan «Pähimiň krizisi» ýaly kitaplardy...

Haýdeggeriň pikiriçe, radikal krizisler geljekdäki üýtgeşmeler üçin birinji şertlerdi.

Kassiseriň pikiriçe welin krisizler uly ahlak çöküşliginiň, takatsyzlygyň sebäbi bolmalydy.

Ahyrynda Ikinji jahan urşy turdy: Haýdegger nasistlere baş egdi, Kassirer Germaniýadan gaçmaga mejbur boldy!

Krizis Ýewropanyň buržuaz siwilizasiýasynyň ýumrulmagyna-weýran bolmagyna getirdi. Ýeňilen progresdi.

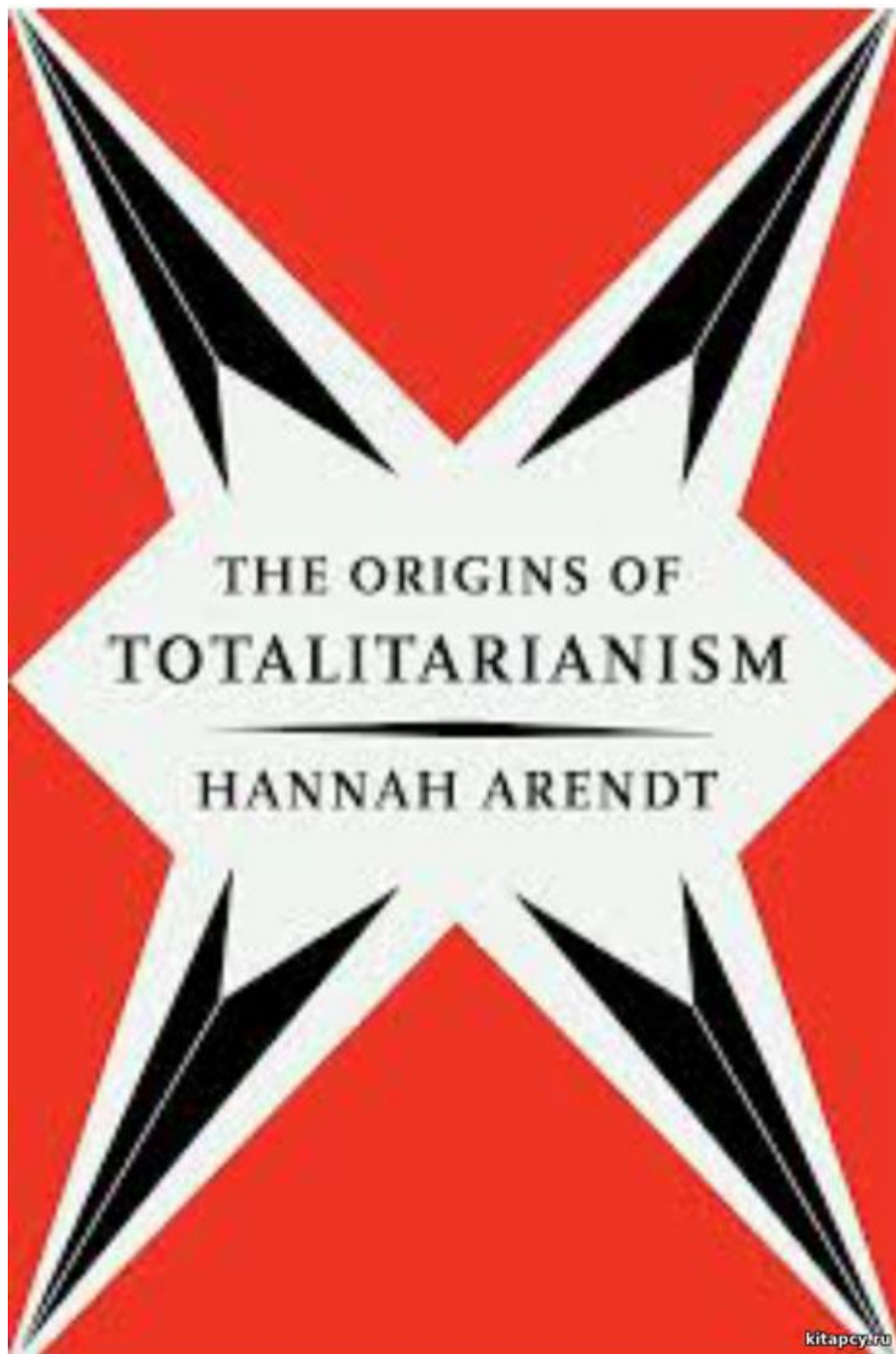
Germaniýadan gaçmaga mejbur bolan Hanna Arendt öňki mugallymy (we öňki oýnaşy) Heýdeggere jogap berýän ýaly «Totalitarizmiň kökleri» kitabyňy ýazdy.

Progressiwler bilen birlikde jemgyýet nädip gözi gapylan halda (antisemitizm ýaly) radikal şumlugyň «şärikdeşi» bolupdy?

Ýagny, XX asyryň başyndaky düşünje krizisleri adamzadyň uly ýykgynçylygyna getiripdi.

Ýogsa-da, Haýdeggeri «iň gowy halypam» diýip öwen nemes filosofy Habermasyň düýn Ysraýyly goldaýan deklarasiýa gol çekmegine nähili baha bermeli?

Ol meseläniň başgaça hörpünden gopdy:

* * *

Sosial-demokrat kansler Olaf Şolsyň bolşuna düşünmek kyn däl.
Pelsepeçi Habermasyň bolşuna düşünmegem kyn däl.
Tegelek ýüz ýyldan soň... XXI asyryň başynda Günbatar düşünjesi
ýene çöküşlikde.

Göreňzokmy: Borgesiň, Kortasaryň, Gewaranyň, Maradonanyň
watany Argentina geçen ýekşenbede ekstremist sagçy Hawýer
Miläni prezidentlige saýlady! Germaniýa bilen bir hatarda
Günbatarda faşistik partiýalaryň öne saýlanyp başlamagy
tötänleýin däl: XX asyryň başyndaky krizis gaýtalanýar.

Ysraýyl genosidlerine sesini çykarmaýandyklary munuň görkezijisi: antigumanizm, irrasionallyk güýçlenýär...

Şu günlerde aýlanyp-dolanyp Samir Amini okamak gerek... Soňky otuz ýylda agressiw gylykly ýewropa merkezçiligi ideologiyasy ýene özüni soňlandyrmagyň ýolunda öňe barýar...

Adamlar «iň gowusyna ýetmek» üçin Günbatary yzarlamakdan şol sebäpli el çekýär.

Erdoganyň «haçly-ýarymaý çaknyşygy» diýmesini şeýle analiz etmek gerek. Akyl-paýhas galmady indi Günbatarda! Marksý «gömmek» bilen bir hatarda her tankydy kadadan, garaýyşdan daşlaşdylar. Şeýdibem, Germaniýada koalisiýanyň ýaranlary bolan Sosial-demokratlar, Ýaşyllar, Liberallar çaltlyk bilen çökdü, häzirem çökýär...

Erdoganyň «Ysraýyla bergileri bar» diýýäni meň pikirimçe-hä holokost däl, Günbataryň ýeke-täk derňewine öwürülen kagyzdyr...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 22.11.2023 ý. Publisistika